

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

LÝ THỊ THANH SƠN

HƯỚNG DẪN HỌC SINH LỚP 9 ĐỌC - HIỂU “*BẾN QUÊ*”
QUA BA TẦNG CẤU TRÚC CỦA VĂN BẢN VĂN HỌC

Chuyên ngành: LL&PPDH Văn – Tiếng Việt

Mã số: 60.14.10

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC GIÁO DỤC

Người hướng dẫn khoa học: TS Hoàng Hữu Bội

Thái Nguyên - năm 2012

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi, các số liệu, kết quả nghiên cứu trong luận văn này là trung thực và chưa có ai công bố trong một công trình nào khác.

TÁC GIẢ LUẬN VĂN

Lý Thị Thanh Sơn

LỜI CẢM ƠN

Em xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc của mình tới TS. Hoàng Hữu Bội - người thầy đã tận tình hướng dẫn em trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Em xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo trong khoa Ngữ văn, Phòng đào tạo - Nghiên cứu khoa học Trường Đại học sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã tận tình giúp đỡ, khích lệ em trong quá trình nghiên cứu và học tập tại trường.

Tác giả luận văn xin chân thành cảm ơn Sở giáo dục và đào tạo tỉnh Thái Nguyên, Ban giám hiệu, các thầy cô giáo trong tổ Văn Trường THCS Đồng Bẩm và Trường THCS Túc Duyên thành phố Thái Nguyên, bạn bè đồng nghiệp cùng những người thân trong gia đình đã tạo điều kiện cho tôi trong suốt thời gian qua.

Thái Nguyên, ngày 20 tháng 8 năm 2012

Tác giả

Lý Thị Thanh Sơn

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU.....	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
1.1. Về mặt lý luận.....	1
1.2. Về mặt thực tiễn.....	2
2. Lịch sử vấn đề.....	3
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	5
4. Mục đích nghiên cứu.....	5
5. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	5
5.1. Nghiên cứu vấn đề trên bình diện lý thuyết.....	5
5.2. Khảo sát thực tiễn.....	5
5.3. Thực nghiệm sư phạm.....	5
6. Phương pháp nghiên cứu.....	5
6.1. Phương pháp khảo sát.....	6
6.2. Phương pháp phân tích, tổng hợp.....	6
6.3. Phương pháp thực nghiệm.....	6
7. Cấu trúc luận văn.....	6
PHẦN NỘI DUNG.....	7
Chương 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ CƠ SỞ THỰC TIỄN CỦA ĐỀ TÀI.....	7
1.1. Cơ sở lý luận.....	7
1.1.1. Bản chất của văn chương.....	7
1.1.2. Cấu trúc của văn bản văn chương.....	10
1.2. Cơ sở thực tiễn.....	26
1.2.1. Nhiệm vụ khảo sát và nội dung khảo sát.....	26
1.2.2. Phương pháp và địa bàn khảo sát.....	27
1.2.3. Kết quả khảo sát.....	27
1.2.4. Những kết luận rút ra từ việc khảo sát thực trạng.....	34
Tiểu kết chương 1.....	35

Chương 2: VẬN DỤNG LÝ THUYẾT VỀ CẤU TRÚC VĂN BẢN	
VĂN HỌC VÀO DẠY HỌC “BẾN QUÊ” CHO HỌC SINH LỚP 9	37
2.1. Sáng tác của Nguyễn Minh Châu từ sau 1975 và tác phẩm “Bến quê” ..	37
2.1.1. Sáng tác của Nguyễn Minh Châu từ sau 1975	37
2.1.2. Giá trị nội dung và nghệ thuật của tác phẩm “Bến quê”	39
2.2. Hướng dẫn học sinh đọc và xác định bố cục, kết cấu văn bản “Bến quê” ..	42
2.2.1. Hoạt động đọc	42
2.2.2. Hướng dẫn học sinh xác định bố cục, kết cấu	43
2.3. Hướng dẫn học sinh đọc hiểu tầng ngôn từ	45
2.4. Hướng dẫn học sinh đọc hiểu tầng hình tượng	50
2.4.1. Cảnh sắc thiên nhiên trong “Bến quê”	50
2.4.2. Hình tượng nhân vật.....	51
2.5. Hướng dẫn học sinh đọc hiểu tầng hàm nghĩa	56
Tiểu kết chương 2.....	58
Chương 3: THỰC NGHIỆM SƯ PHẠM.....	60
3.1. Mục đích và nhiệm vụ của thực nghiệm sư phạm	60
3.1.1. Mục đích.....	60
3.1.2. Nhiệm vụ	60
3.2. Đối tượng và địa bàn thực nghiệm.....	60
3.2.1. Đối tượng thực nghiệm	60
3.2.2. Địa bàn thực nghiệm	61
3.3. Nội dung và phương pháp thực nghiệm.....	62
3.3.1. Nội dung thực nghiệm.....	62
3.3.2. Phương pháp thực nghiệm	62
3.4. Cách thức tiến hành thực nghiệm.....	63
3.5. Thiết kế giáo án thực nghiệm.....	64
3.6. Kết quả thực nghiệm	81

3.6.1. Các chỉ tiêu đánh giá	81
3.6.2. Kết quả thực nghiệm	83
3.6.3. Đánh giá chung về thực nghiệm sư phạm.....	84
Tiểu kết chương 3.....	87
KẾT LUẬN	88
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	90

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 1.1. Tâm lý của học sinh với tác phẩm <i>Bến quê</i>	28
Bảng 2.2. Năng lực cảm thụ tác phẩm <i>Bến quê</i> của học sinh THCS.....	31
Bảng 3.1	84
Bảng 3.2	84

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Về mặt lý luận

Tác phẩm văn chương là một chỉnh thể gồm ba yếu tố: chất liệu ngôn ngữ, hình thức nghệ thuật và tư tưởng thẩm mỹ. Mỗi một yếu tố nói trên cũng là một tổ chức kết cấu của mình. Đó là tầng kết cấu ngôn từ, tầng kết cấu hình tượng và tầng kết cấu ý nghĩa.

Tầng ngôn từ là yếu tố nền tảng của cấu trúc văn bản nghệ thuật đảm bảo sự ổn định tồn tại và chất văn của nó. Yếu tố này bao gồm mặt ngữ âm và ngữ nghĩa và đặc sắc thẩm mỹ của ngôn từ nghệ thuật (vần, nhịp, sự trùng điệp...). Tùy theo đặc trưng thể loại mà văn bản ngôn từ được tổ chức khác nhau và có quy tắc riêng cho mỗi loại.

Tầng hình tượng được xây dựng bằng chất liệu ngôn từ, trước hết bao gồm “hình ảnh ngôn từ”, “biểu tượng” tạo thành bởi các phép tu từ. Thứ hai, hình tượng văn học còn bao gồm những cấu tạo siêu ngôn từ được kể và miêu tả ra như sự kiện, nhân vật, môi trường, hoàn cảnh.

Tầng hàm nghĩa được khái quát hóa từ hai tầng cấu trúc trên mà thành. Tầng hàm nghĩa của văn bản văn học không thể tách rời cấu trúc ngôn ngữ và tầng cấu trúc hình tượng nghệ thuật mà tồn tại được nhưng nó lại vượt qua chúng để biến thành trạng thái ưu tư không dứt, tác động sâu xa đến tâm hồn con người.

Có thể nói: Tầng cấu trúc ngôn ngữ, tầng cấu trúc hình tượng nghệ thuật là sự chuyển hóa từ nội dung sang hình thức. Tiếp theo đó là tầng cấu trúc tư tưởng thẩm mỹ lại là sự chuyển hóa từ hình thức nghệ thuật ngôn từ và hình tượng thành nội dung tư tưởng và ý vị nhân sinh của tác phẩm văn chương.

Từ cơ sở trên, chúng tôi nhận thấy, có thể chọn nội dung lý luận về ba tầng cấu trúc của văn bản văn học vào dạy tác phẩm văn chương để tìm ra một hướng khám phá mới khi dạy học văn trong nhà trường phổ thông.

1.2. Về mặt thực tiễn

Các nhà biên soạn Sách giáo khoa đã đưa một số tác phẩm của nhà văn Nguyễn Minh Châu vào Sách giáo khoa ngữ văn ở trường trung học như *Bức tranh*, *Chiếc thuyền ngoài xa*, *Bến quê*, *Mảnh trăng cuối rừng*... Những tác phẩm đó đều hàm chứa những triết lý sâu sắc, những trải nghiệm trường đời rất thâm thúy. Nhưng người dạy và người học đều chưa trải nghiệm vậy việc dạy học những tác phẩm đó như thế nào cho có hiệu quả? Giáo viên làm thế nào để vượt qua thử thách đó?

Tác phẩm *Bến quê* là một trong những tác phẩm khá tiêu biểu của ông được lựa chọn giảng dạy trong chương trình Ngữ văn 9. Cũng như nhiều truyện ngắn khác, truyện ngắn *Bến quê* chứa đựng những triết lý sâu sắc về cuộc đời con người mang tính trải nghiệm:

- Cuộc đời con người chứa đầy những nghịch lý, vượt ra ngoài mọi dự định và ước muốn, cả những toan tính của người ta .
- Trong cuộc đời, con người khó tránh được những điều vòng vèo hoặc chùng chình .
- Con người ta, đến khi sắp từ giã cuộc đời mới thấm thúy vẻ đẹp của những thứ gần gũi quanh mình, mới thấu hiểu được người vợ tần tảo, giàu tình yêu và đức hi sinh .

Vậy mà người dạy và người học chưa có sự trải nghiệm về cuộc đời. Vì vậy, vấn đề đặt ra ở đây là cần giải quyết vấn đề đó như thế nào? Giáo viên cần lựa chọn phương thức dạy học ra sao để phù hợp với trình độ nhận thức của học sinh? Luận văn chúng tôi muốn tìm ra một phương thức tiếp cận tác phẩm mới để làm sáng tỏ điều này .

Những nội dung trên của tầng hàm nghĩa đều ẩn chứa ở tầng ngôn từ và tầng hình tượng. Vậy, phải dạy học như thế nào để học sinh khám phá ra điều đó?

Từ những lý do nêu trên chúng tôi mạnh dạn chọn đề tài “**Hướng dẫn học sinh lớp 9 đọc - hiểu “Bến quê” qua ba tầng cấu trúc của văn bản văn học**”

2. Lịch sử vấn đề

Đã có nhiều công trình nghiên cứu về tác giả Nguyễn Minh Châu và những tác phẩm của ông nói chung và về tác phẩm *Bến quê* nói riêng. Chúng tôi có thể kể đến một vài bài viết, Luận văn tiêu biểu nghiên cứu về tác phẩm *Bến quê* trên cả phương diện phê bình lý luận lẫn phương pháp dạy học .

Trần Đình Sử trong bài viết “*Bến quê, một phong cách nghệ thuật giàu chất triết lý*” đã viết: Đặc sắc của *Bến quê* chủ yếu là “sự thể nghiệm của một hướng trần thuật có chiều sâu....Nguyễn Minh Châu hướng ngòi bút của anh vào việc phát hiện ra các hiện tượng của đời sống trong chiều sâu triết học và lịch sử, thể hiện nhu cầu tự chiêm nghiệm, đối thoại với chính mình và ý thức của mình. *Bến quê* là những kinh nghiệm có tính chất tổng kết đời người” [9,191]

Lê Văn Tùng trong “*Không gian Bến quê, một sự nhận thức đau đớn sáng ngời của con người*” đã nhận xét “*Bến quê* là một trong vài truyện ngắn ngắn nhất của Nguyễn Minh Châu. Đây là một truyện ngắn có thi pháp độc đáo, chất chứa một dung lượng nghệ thuật vượt cái tầm bến....quê. Không gian trong “*Bến quê*” là một không gian tìm tòi, là sự phát hiện cả một thế giới mới lạ đầy sức sống....Với Nguyễn Minh Châu, không gian *Bến quê* cũng là không gian văn hóa thâm mĩ mới mẻ anh phát hiện trong những tác phẩm sau 1980” [9,198]

Dương Việt Minh trong “*Sự đổi mới hướng tiếp cận hiện thực của Nguyễn Minh Châu trong các truyện ngắn viết sau năm 1975*” đã đánh giá “*Bến quê* miêu tả con người đi khắp nơi nhưng lại chưa đến bến quê ngay